

II. POPULARNONAUKOWE STRESZCZENIE PROJEKTU (W JĘZYKU POLSKIM)

Wobec kryzysu demokracji w Unii Europejskiej warto postawić pytanie o możliwość budowania tożsamości europejskiej przez kształtowanie i wzmacnianie świadomości konstytucyjnej obywateli oraz przez ich integrowanie wokół zasad i wartości stanowiących fundament konstytucji. Można nawet założyć, że patriotyzm konstytucyjny to alternatywny model tworzenia tożsamości europejskiej. Deficyt demokracji wyraźnie ujawnia problem legitymizacji władzy, zarówno na szczeblu wspólnotowym (unijnym), jak i krajowym. Problemy te są dostrzegane z perspektywy jednostki i z tej perspektywy warto je zanalizować.

Bezsprzecznie podmiotem tożsamości konstytucyjnej i tożsamości narodowej jest społeczeństwo, a więc zakłada się istnienie wspólnoty, której podstawowym ogniwem jest jednostka. Problem legitymizacji władzy to natomiast przede wszystkim problem niskiego poziomu świadomości konstytucyjnej, która może być rozumiana nie tylko w aspekcie prawnym, ale też w kontekście pewnej kultury politycznej, czy wreszcie w aspekcie socjologicznym. Pluralizm (kulturowy, etyczny czy religijny) i złożoność współczesnych społeczeństw dodatkowo uzasadniają potrzebę zidentyfikowania wspólnej płaszczyzny komunikacji i zbioru wartości. Za taką właśnie płaszczyznę można uznać prawo. Skoro konstytucja jest aktem zawierającym najbardziej podstawowe wartości i zasady, to budowanie wspólnej, konstytucyjnej, narodowej czy – szerzej – europejskiej tożsamości wydaje się możliwe tylko przy założeniu, że społeczeństwo świadomie te wartości i zasady popiera. Pojęcie konstytucji zaczyna być coraz wyraźniej określane nie przez pryzmat pewnego konstytucyjnego momentu jej uchwalenia, ale przez tzw. samokonstytucjonalizację prawnopolityczną obywateli. Konstytucja, stanowiąc podstawę porządku prawnego, oznacza samorozumienie członków wspólnoty oraz samoinstytucjonalizację (czyli instytucjonalizację ich samych jako obywateli), opartą na kategorii upodmiotowienia. Patriotyzm konstytucyjny opiera się więc nie tylko na tekście prawnym *de lege lata*, ale na tzw. żywej konstytucji, to jest konstytucji otwartej na zmieniające się konteksty społeczne, kulturowe i gospodarcze.

Główna teza badawcza projektu sprowadza się do założenia, że u podstaw konstytucji tkwi idea, zgodnie z którą prawo istnieje w świadomości obywateli. Świadomość konstytucyjna – jako pewna fundamentalna konstrukcja tożsamościowa – kształtuje się w ten sposób, że staje się uznanym przez większość obywateli paradygmatem myślenia o własnym państwie i jego instytucjach, a to jest możliwe właśnie przez samorozumienie i samoinstytucjonalizację. Paradygmat ten pozostaje w ścisłym związku z kulturą konstytucyjną, rozumianą jako całokształt norm prawnych oraz społecznie akceptowanych wartości. Świadomość konstytucyjna może być zatem uznawana za podstawę – wartego promowania – patriotyzmu konstytucyjnego, ale nie w znaczeniu bezwzględnego przywiązania do samego tekstu konstytucji, tylko w znaczeniu szacunku do prawa, instytucji państwowych, działań podejmowanych w celu realizacji dobra wspólnego, a przede wszystkim ochrony praw człowieka.

Badania zostaną przeprowadzone przez osoby specjalizujące się w teorii i filozofii prawa oraz przez dogmatyków prawa konstytucyjnego na trzech powiązanych ze sobą poziomach: a) prawnym (na podstawie tekstu konstytucji i jej interpretacji, ze szczególnym uwzględnieniem orzecznictwa sądowego, w tym zwłaszcza orzecznictwa sądów konstytucyjnych); b) instytucjonalnym (w szczególności instytucji publicznych, których działalność ukierunkowana jest na budowanie, poszerzanie i wzmacnianie świadomości konstytucyjnej obywateli, np. sądy, w tym konstytucyjne, ombudsman, ale także organizacje pozarządowe) oraz c) społecznym (przez odniesienia do różnych form uczestnictwa obywateli w tworzeniu prawa – instytucji petycji, obywatelskiego projektu ustawy, wysłuchania publicznego, konsultacji społecznych, budżetów obywatelskich). Analizy kwestii świadomości konstytucyjnej obywateli dokonane zostaną przede wszystkim z perspektywy polskiej i litewskiej. Byłyby one jednak niepełne bez odniesień do konstytucji oraz instytucji publicznych i społecznych w innych państwach członkowskich Unii (w Wielkiej Brytanii, Francji, Niemczech, Hiszpanii, Włoszech), głównie ze względu na odmienną tradycję prawnych i bieżącą sytuację kryzysową. Pozostaje wreszcie, właśnie ze względu na ów kryzys demokracji w UE, zwrócić uwagę na wpływ orzecznictwa TSUE, jak również działalności Parlamentu Europejskiego i Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich na kształtowanie postaw pozwalających przejść z poziomu myślenia „nasze państwo, nasze prawo, nasza konstytucja” na myślenie w kategoriach „nasza wspólna Europa”.